

ON YEDİNCİ ASIRDA OSMANLI-İSVEÇ MÜNÂSEBETLERİNE BİR BAKIŞ

Mahmut Halef CEVRİOĞLU*

Özet

Osmanlı İmparatorluğu ile İsveç Krallığı arasındaki ilişkiler modern öncesi dönemde sınırlı kalmıştır. İlk temaslar on altınca yüzyılda kurulmuş ve Osmanlı İmparatorluğu'na gelen İsveçli ziyaretçilerin sayısı sonraki asırda dikkate sayan seviyede artmıştır. Mevcut çalışma 1620'ler ile 1670'ler arasında Osmanlı İmparatorluğu'nu ziyaret eden İsveçli seyyah ve diplomatların bir dökümünü yaparak, meşhur İsveç Kralı XII. Karl'ın (Demirbaş Şarl) 1709 yılında Osmanlı Devleti'ne iltica etmesinden önce iki devlet arasındaki münasebatı aydınlatmayı amaçlamaktadır. Bu açıdan, Paul Strassburg (1632-1633), Bengt Skytte (1651-1652), Claes Rålamb ve Gotthard Welling (1657-1658) ile Aslan Ağa (1670-1671) gibi belirtilen dönemde Osmanlı başkentine gelen İsveç diplomatik heyetleri hususi olarak irdelenmiştir. Bu doğrultuda İsveç'in periyodik sayılabilecek temas çabalarının Osmanlılar tarafından ciddiye alınmadığı iddia edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Diplomasi Tarihi, Erdel, İsveç, Kırım Tatarları, Kuzey Savaşları, Osmanlı İmparatorluğu.

AN OVERVIEW OF OTTOMAN-SWEDISH CONTACTS IN THE SEVENTEENTH CENTURY

Abstract

The reciprocal relations between the Ottoman Empire and the Swedish Kingdom remained rather limited throughout the early modern era. Even though the first contacts had been made during the sixteenth century, the Swedish visitors to the Ottoman Empire recorded a remarkable rise in their expeditions to the Ottoman geography in the following century. This paper aims to highlight and document an inventory of Swedish travelers and diplomats in the Ottoman lands between the 1620s and 1670s in order to bring clarity to the murky points of the early contacts preceding Sweden's well-known King Charles XII's refuge in the Ottoman Empire after 1709. In this respect, the Swedish diplomatic missions in the Ottoman capital in this period, namely Paul Strassburg (1632-1633), Bengt Skytte (1651-1652), Claes Rålamb and Gotthard Welling (1657-1658) and Aslan Aga (1670-1671) have been paid particular attention. Lastly, this article argues that the periodic Swedish attempts at building a continuous diplomatic link with the Ottomans were disregarded by the Ottomans.

Keywords: Crimean Tatars, Diplomatic History, Northern Wars, Ottoman Empire, Sweden, Transylvania.

Giriş

Modern öncesi dönem boyunca Avrupa milletlerinin büyük kısmı Osmanlı İmparatorluğu'nu "Türk" olarak anıp "tüm Hristiyanlığın doğal

* Dr., İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, halefcevrioglu@gmail.com, ORCID: 0000-0002-0079-8134

düşmanı” olarak göregelmiştir.¹ Bu yüzden olsa gerek ki İsveçliler için de “Türk” aşına bir kelimeydi. Öte yandan, muhtelif Hristiyan milletleri aynı “Frenk” potasında eriten Osmanlılar söz konusu olduğunda, eldeki tarihi kanıtlar üzerinden Osmanlıların İsveç Krallığı’nı ya da İsveç kültürünü nasıl algıladığını bilmek kısmen güçtür.

On yedinci yüzyıldan günümüze ulaşan metinlerde İsveç’e verilen referansları çeşitli şekillerde görmek mümkündür: *İşveç*, *İşved*, *İsvetçiye*, *İsveçkiye*, *İsveçe*, *İsfaç*, *İşfeçe*, *İzveç*, *İzveçe*, *İzved* ve hatta *İsvet*. Bunlar İsveç isminin, dragomanlar tarafından Fransızca, Macarca veya İtalyanca/Latince telaffuzlarının Türkçe çevirileridir. Gözüken o ki dönemin yaygın ortak dillerinden sayılabilecek Latince versiyon (*Svecia*) Türkçe’ye uyarlanmış (*İsveçkiye*) ve kısaltmış hâliyle İsveç olarak günümüze intikal etmiştir.²

Osmanlıların dikkatini İsveç’e çevirmesi, İsveç Krallığı’nın Otuz Yıl Savaşları’na (1618-1648) katılması ve Osmanlı haraçgüzarlarından olan Erdel ile rabita tesis etmesiyle gerçekleşmiştir. Örnek vermek gerekirse, İsveç’in Otuz Yıl Savaşları’ndaki muharebelerine dair bilgiye Kâtip Çelebi’nin tarih çalışmalarında, yani hem *Fezleke*³ hem de *Tarih-i Frengi*’de⁴ denk gelmek mümkündür. İsveç’e duyulan merakın daha somut bir şekilde Osmanlı İmparatorluğu’nun stratejik kaygıları arasında yer aldığını da belirtmeli: On yedinci yüzyıl ortalarında Osmanlı idarecilerinden Silistre Valisi Sinan Paşa’nın, Erdel Voyvodası’ndan (II. György Rakoczy, h. 1648-1660) Lehistan ve İsveç’in durumlarına dair istihbarat istemesi bu kabildendir.⁵

¹ Istvan Hiller, “Feind im Frieden: Die Rolle des Osmanischen Reiches in der europäischen Politik zur Zeit des Westfälischen Friedens”, *Historische Zeitschrift. Beihefte New Series, Vol. 26, Der Westfälische Friede. Diplomatie – politische Zäsur – kulturelles Umfeld – Rezeptionsgeschichte*, 1998, s. 393-404.

² 1650’lerde İstanbul’daki Erdel elçiliğinde çalışmış Jakab Harsanyi Nagy, günlük kullanımın “Svecs” olduğunu belirtmektedir ki Macarca “cs” telaffuzu “ç”ye denk geldiğinden, Türkçe “Sveç” olarak okuyabiliriz. Jacob Nagy de Harsany, *Colloquia Familiaria Turcico Latina seu Status Turcicus Loquens*, Berlin 1672, s. 6.

³ Zeynep Aycibin, *Kâtip Çelebi, Fezleke. Tahlil ve Metin*, YL Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Ortaçağ Tarihi Anabilim Dalı, 2007.

⁴ Kâtip Çelebi, *Tarih-i Frengi Tercümesi*, (ed. İbrahim Solak), Konya 2010. Burada dikkat çekilmesi gereken bir durum, Kâtip Çelebi’nin Avrupa kültürleri ile münasebetinin etrafındaki muhtedi ya da gayrimüslimler aracılığıyla gerçekleşmiş olmasıdır. Bunlardan Fransız asıllı Şeyh Mehmed İhlasi’nin gözle görülür bir yeri olduğu açıktır. Bu yüzden olsa gerek ki Kâtip Çelebi *Fezleke*’de İsveçlilere *İsvet* şeklinde hitap etmektedir (Fransızca “Suède”in Türkçe’ye uyarlanmış hâlidir). Diğer eseri *Tarih-i Frengi*’de ise ya *Süvevya* ya da *Süvesya* ibarelerini kullanmaktadır ki, bu da Latince *Svecia*’nın Fransızca telaffuz edilmesinden neşet eder.

⁵ “Benim muhabbetlü ve sevgilü oğlum, hayli zamandır İşveç ve Lehlü ahvalini yazub bildirmediünüz, ol tarafların ahvalini bildirdüğünüzden hazz iderdik.” Tahsin Gemil, *Relaîiile Târilor Române cu Poarta otomană în documente turceşti: 1601-1712*, Bükreş 1984, s. 271, Belge # 120.

Pek tabi bu kuzeyli ulusa dair en etkileyici bilgi parçaları dönemin eksantrik entelektüeli Evliya Çelebi'den gelmektedir. Seyahatnamesinin muhtelif bölümlerinde Evliya, Avrupa milletlerini art arda sıraladığı zamanlarda İsveçlileri de zikretmeyi eksik etmez. Ancak, *Seyahatname*'nin altıncı cildinde detaya inerek İsveçlilerin 'itikaden Luteran oldukları, her ne kadar Frenk kıyafetleri giyseler de Avusturya'ya karşı Sultan Süleyman (h. 1520-1566) döneminden beri kin beslediklerini ve Almanları acımasızca katlettiklerini' belirtir.⁶ Başka bir deyişle Evliya, İsveç'in kralları Gustav Vasa (h. 1523-1560) döneminde resmi olarak Luteranlığı benimsediklerini; Otuz Yıl Savaşları'nda Avusturya Habsburglarına karşı savaştıklarını ve diğer Batı Avrupalılarla aynı kıyafetleri giydiklerini biliyordu. Evliya Çelebi'ye, dönemin Osmanlı popüler kültürünün İsveç'e dair nasıl bir asgari bilgiye sahip olduğunu belirtecek bir referans noktası olarak bakabiliriz.

Şüphesiz ki Osmanlıların İsveç Krallığı'na dair tutumları, iki taraflı ilişkilerin hız kazanacağı on sekizinci asrın ilk yıllarında farklı bir boyuta bürünecekti. İsveç Kralı XII. Karl'ın (Demirbaş Şarl, 1682-1718) Poltava Savaşı'nda (1709) Ruslara mağlup olup Osmanlılara sığınması, İsveç Krallığı ve Osmanlı İmparatorluğu arasında on sekizinci yüzyıl boyunca devam edecek aralıksız bir olaylar zinciri kuracak ve diplomatik ilişkiler silsilesine başlangıç verecektir. Hal böyleyken Kral XII. Karl'ın pek çok biyografisinin ve öncü Türk tarihçi Akdes Nimet Kurat'ın⁷ hacimli üretimlerinin inşa ettiği literatür, 1709 öncesi ilişkilerin üzerinde duran gölgenin daha da belirgin hissedilmesine sebebiyet vermiştir.

Mevcut çalışma, Tük-İsveç kültürel ve diplomatik ilişkilerinin işte bu daha az bilinen dönemine, yani Kâtip Çelebi ve Evliya Çelebi'nin yukarıda İsveç'e dair bahsi geçen gözlemlerini yaptıkları on yedinci yüzyıla odaklanacaktır. Her ne kadar iki siyasi yapı arasında sistematik etkileşim bulunmaması söz konusu olsa da iki kültürün buluşma anlarını tespit etmek yine de mümkündür. Bu doğrultuda hem İsveç'in diplomatik temsilcilerinin İstanbul'daki beklenmedik

⁶ Evliya Çelebi, *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, VI. Kitap, Topkapı Sarayı Kütüphanesi Bağdat 304 Numaralı Yazmanın Transkripsiyonu, (ed. R. Dankoff, S. Kahraman ve Y. Dağlı), İstanbul 2006, [v. 126b-127a]: "Kavm-i İsfâç dahi kavm-i Mesîh'dir, ammâ Luturyan mezhebinde olup başka sikke sâhibi kral-ı dâldir kim Süleymân Hân zamânından berü Nemse küffârına hasm-ı kavî olup yetmiş altı pâre Nemse kal'ası alup Alaman kâfirinin amânın kesmişlerdir. Yarar ve seçî' ve dilâver kâfirleri vardır, ammâ fârisü'l-hayl değîllerdir. Cümle kefereleri Fireng gibi siyâh rokla ve siyâh Eflâtûniyye şapkası geyerler."

⁷ Akdes Nimet Kurat, *İsveç Kralı XII. Karl'ın Hayatı ve Faaliyeti (1682-1718)*, Ankara 1940.

ziyaretleri hem de seyyahların Osmanlı topraklarında gezintileri mercak altına alınacaktır.

Harita: 1648 Yılında Avrupa. (Wiesner-Hanks s. 441'den uyarlanmıştır)

1. İlk Aşama (Otuz Yıl Savaşları ve Öncesi)

Genel akademik kabul, İsveç Krallığı ile Osmanlı İmparatorluğu arasındaki ilk belgelenmiş resmi rabitanın 1587 yılında İsveç Kralı III. Johan Vasa'dan (h. 1568-1592), Sultan III. Murad'a (h. 1574-1595) gönderilen bir mektup (nâme) ile kurulduğudur.⁸ Latince kaleme alınmış nâme, İsveç Krallığı ile Osmanlılar arasındaki irtibatın daha da önce, Sadrazam Sokollu Mehmed Paşa (ö. 1579) döneminde gerçekleşmiş olması ihtimalini de gündeme getirmektedir. 1587'de belgelenmiş temasın devam ettiğine dair ne İsveç ne de Osmanlı arşivlerinde henüz bir kayda rastlanmıştır.⁹

⁸ Walther Björkman, "Die schwedisch-türkischen Beziehungen bis 1800," *Festschrift Georg Jacob zum siebzigsten Geburtstag*, Leipzig 1932, 9-23, s. 10.

⁹ K.V. Zetterstéen, "Karl Järnhuvud i Turkiet av Ahmed Refik. Översättning från turkiskan", *Le Monde Oriental*, Vol. XVI, 1922, s. 10-11, v6. Zetterstéen, bu belgenin İsveç Kraliyet Arşivi'nde

Aslında on altı ve on yedinci yüzyıllarda pek çok ismi bilinmeyen tüccar, hacı, seyyah, köle ve hatta paralı askerinin Osmanlı İmparatorluğu'nu ziyaret etmiş veya etmek zorunda kalmış olduğunu varsaysak da, bunlar resmi bir diplomatik misyona sahip olmadıkları ya da geriye somut belgesel bir kanıt bırakmadıklarından izleri takip edilememektedir. Ne olursa olsun, bildiklerimiz üzerinden yola çıktığımızda Osmanlı İmparatorluğu'nu on yedinci yüzyılın ilk yarısında ziyaret etmiş iki seyyahla karşılaşmaktayız. Bunlardan ilki Bengt Bengtson Oxenstierna (1591-1643), ya da *Resare Bengt (Seyyah Bengt)*, 1613'te Kudüs'ü, 1614'te Tunus ve Cezayir'i, 1617'de Halep ve Bağdad'ı ve 1619'da da Mısır'ı gezerek İsveç'e 1620'de geri döndürür.¹⁰ Kayıtlara geçen ikinci seyyah ise Sten Svantesson Bielke'dir (1598-1638). 1623 baharında Filistin civarında Hristiyanlığın kutsal mekanlarını ziyaret eden Bielke'yi seyyahattan ziyade hacı olarak da görmek mümkündür.¹¹ Bu iki gayriresmi ziyaretin ardından gelen süreçte, İsveç Krallığı'nın dahil olduğu siyasi mücadelelerden ötürü İsveç-Osmanlı münasebetleri farklı bir şekle bürünmüştür.

Otuz Yıl Savaşları (1618-1648) döneminde İsveç Krallığı (önce Lehistan'a ardından da Avusturya Habsburglarına karşı) müttefik arayışına girip Osmanlı İmparatorluğu'yla temasa geçmiştir. İsveç'in hedefi ilk etapta imparatorluğun merkezinden ziyade, öncelikle Osmanlı haraçgözarlarını ilgi alanına çekmeye çalışmak olmuştur: Erdel Voyvodalığı Lehistan'a komşu olduğundan, Erdel Voyvodası Gábor Bethlen (h. 1613-1629) de komşusunun topraklarından çabuk ve hızlı kazanç elde etmekle ilgilenebilirdi. Ayrıca, askeri potansiyeli ve Lehistan topraklarının hemen ardında yer alan stratejik konumu da Kırım Hanlığı'nı İsveç planları için önemli kılmaktaydı. Sonuç olarak İsveçliler 1620'lerden itibaren hem Erdel hem de Kırım saraylarıyla diplomatik temas tesis etmeye başladılar.¹²

(Riksarkivet) mahfuz olduğunu not eder. Ben metni, kendisinin verdiği İsveççe özetten yorumladım. Bu döneme dair Türk tarihçiliğinin iyi bildiği bir isme de bakılmalıdır: Kemal Beydilli, *Die polnischen Königswahlen und Interregnen von 1572 und 1576 im Lichte osmanischer Archivalien*, München 1976, s. 21.

¹⁰ "Oxenstierna, släkt," *Svenskt Biografiskt Lexikon*, B. 28, 1992-1994, s. 465. <https://sok.riksarkivet.se/sbl/artikel/7880>, *Svenskt biografiskt lexikon (art av HG-m)*, hämtad 2022-05-15.

¹¹ "Sten Svantesson Bielke," *Svenskt Biografiskt Lexikon* B. 4, 1924, s. 223. İki şecere ansiklopedisi girdisi de çevrimiçi ulaşılabilir: <https://sok.riksarkivet.se/sbl/artikel/34575>, *Svenskt biografiskt lexikon (art av B. BOËTHIUS)*, hämtad 2017-07-17.

¹² Kırım seçeneği on altıncı yüzyılın ikinci yarısında defalarca masaya yatırılmıştır: İyi bilinen bir örnek Sigfrid Rålamb'ın 1592'de III. Johan Vasa'nın emriyle Kırım Hanı'na yollanmasıdır, bkz.: Karin Ådahl, "Claes Brorson Rålamb'ın Bâbiâlî'deki elçiliği (1657-1658)," *Alay-ı Hümayun: İsveç Elçisi Rålamb'ın İstanbul Ziyareti ve Resimleri, 1657-1658*, (ed. Karin Ådahl), İstanbul 2006, 9-25, s. 11. Stockholm'da ilk huzura kabul edilen Tatar elçisi için ise 1579 tarihi verilmektedir, Gunnar Jarring, "İsveç'te Türkoloji Araştırmaları," Çeviren: Güljanat Kurmangaliyeva Ercilasun, *Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi: Türkoloji Özel Sayısı*, 11 (2), 2004, 115-122, s. 115.

İsveç Kralı Gustav Adolph'un (h. 1611-1632) temsilcisi Philip Sadler, 1626'da Erdel'e gelmiş ve kralın hem kayınbiraderi hem de mezhepdeşi (Protestan) olan Erdel Voyvodası Gábor Bethlen'in huzuruna çıkmıştır. Elçinin önerisi, Erdel voyvodasını Lehistan'a karşı bir şaşkırtma operasyonuna çıkarmayı amaçlıyordu. Ancak, voyvoda o sırada Lehistan'a değil de Avusturya Habsburglarına karşı sefer hazırlığı yapmakla meşguldü.¹³ İsveç temsilcisinin görüşmelerinden somut bir sonuç çıkmadıysa da bu misyon, bir İsveç temsilcisinin Osmanlı İmparatorluğu'nda gerçekleştirdiği öncü resmi diplomatik ziyaret olarak açıklanabilir.

Sadler'in diplomatik misyonunun Osmanlı İmparatorluğu ile İsveç Krallığı arasındaki diplomatik temasların artmasında bir dönüm noktası teşkil ettiği muhakkaktır: 1626 sonrasında İsveç ve Osmanlı haraçgüzarları arasında hatırı sayılır sıklıkta temsilci gidip gelmiştir. Erdel'de olduğu gibi, 1620'lerin sonlarında Kırım Hanlığı ve İsveç arasındaki temaslar da sıklaşmıştır. 1629-1630 kışında Tatar elçileri, Rusya aracılığıyla Gustav Adolph'un sarayında boy göstermiştir; 1631'de ise İsveç'in bir diplomatik temsilcisi Bahçesaray'a gitmiştir.¹⁴ Ancak, bu çok sayıda aracı ve temsilci arasında en fazla dikkati mucip olan, Sadler gibi Alman doğumlu olup İsveç Krallığı hizmetinde yer alan Paul Strassburg'dur (1595-1654).

Paul Strassburg'un faaliyetleri, Otuz Yıl Savaşları'nın (1618-1648) Avrupa'nın Protestan ve Katolik hükümdarlarının birbirine düştüğü ilk fazı (1618-1635) bağlamında irdelenmelidir. Strassburg sıkı bir Protestan olarak kendi itikadından Erdel Voyvodası Gábor Bethlen için çalışmıştır. Ardından, 1628'de, İsveç Kralı kendisini elçi olarak Erdel'e göndermiş ve Strassburg burada bir yıla yakın zaman geçirmiştir.¹⁵ 1631'de yeni bir diplomatik göreve atanacak ve bu sefer *internuntius* (küçük elçi) payesiyle Osmanlı başkentine görevlendirilecektir.¹⁶

¹³ O sırada Budin valisinin elçisi de -Solnok Sancakbeyi Muharrem- tesadüfen orada durmakta ve o sene voyvoda ile birlikte Osmanlı sınır birliklerinin yapacağı Habsburg karşıtı seferin planını yapmaktaydı, Theodor Westrin, "Philip Sadlers beskickning till Siebenbürgen 1626", *Historisk Tidskrift*, 10. Yıl, Stockholm 1890, 169-175, s. 174.

¹⁴ B. Floria (Б.Н. Флоря), "Османская Империя, Крым и страны Восточной Европы 20-х — начале 30-х гг. XVII в. [1620'ler ve 1630'larda Osmanlı İmparatorluğu, Kırım ve Doğu Avrupa Devletleri]", *Османская Империя Страны Центральной, Восточной и Юго-Восточной Европы в XVII в. - Часть I [XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu, Merkezi-Doğu-Güneydoğu Avrupa Devletleri, Bölüm 1]*, (ed. G.G. Litavrin, L.E. Semenova ve S.F. Oreshkova ed.) Moskva 1998, s. 105.

¹⁵ Gábor Kármán, "Gábor Bethlen's Diplomats at the Protestant Courts of Europe", *Hungarian Historical Review* 2 (4), 2013, 790-823, s. 813.

¹⁶ Sandor Szilagyi, *Monumenta Hungariae Historica. Okirattar Strassburg Pal 1631-1633*, Budapeşte 1882, s. 83-126.

Strassburg'un İstanbul'daki hedefi, Erdel'in resmi olarak İsveç Krallığı'na yardım etmesi ve Katoliklere karşı savaşmasına müsaade etmesiydi. Strassburg ayrıca İsveç kralının, Osmanlı merkez idaresinin de Habsburglara karşı savaşa girmesi dileğini ifade ediyordu. Ancak, kralın ne talebi ne de dileği gerçekleşmiştir. Zira Strassburg İstanbul'a vardığında Osmanlılar kendi işleriyle oldukça yoğundu: Sultan IV. Murad (h. 1623-1640) kendi otoritesini hedef alan güç odaklarına karşı yeni yeni iktidarını tesis etmeye çalışmaktaydı. Dahası, Osmanlı idarecilerinin Strassburg'a belirttiği üzere eğer dış politika meselelerini ele almak mümkün olsaydı dahi imparatorluğun önceliği doğuda hâlâ mücadelelerin devam ettiği Safevi cephesini kapamak olacaktı. Strassburg'un çabaları ne yazık ki olumlu sonuç alamamıştır.¹⁷

Yine de bu başarısız misyonun, İsveç Krallığı'ndan Osmanlı başkentine yollanan yeterince belgelenmiş ilk resmi diplomatik misyon olarak ayrı bir yeri olduğunu söyleyebiliriz. Bu açıdan 1632 senesi, Osmanlı-İsveç ilişkilerinde bir milat olarak da görülebilir; nitekim İsveç'te daha geç yazılan anlatılar bu tarihi hatırdaki kalan bir başlangıç noktası olarak görür. Zira Strassburg'un 1634'te Osmanlı İmparatorluğu'ndaki misyonuna dair hazırlanmış olduğu (ve aşağıda göreceğimiz) rapor da Osmanlılara dair İsveç Krallığı tarafından kaleme aldırılan ilk elçilik raporu olarak görülmelidir.

Strassburg'un sefaretnamesi, günlük siyasete ve diplomatik çevrelerin birbirlerine karşı tutumlarına odaklanarak genel bir Osmanlı İmparatorluğu değerlendirmesi yapmaktadır. Öte yandan, sefaretnamenin ilk sayfaları da Strassburg'un Kuzey Alman topraklarından başlayıp Lehistan, Erdel ve Eflak'tan geçip İstanbul'a gelişini anlattığı bir seyahatname olarak da dikkate alınabilir. Her halükarda Strassburg'un gözlemleri, Sultan IV. Murad'ın iktidarı ele aldığı 1632 Mayıs'ının hemen öncesi ve sonrasına dair içerdiği detaylardan ötürü ehemmiyeti haizdir.¹⁸

Strassburg'un Osmanlı İmparatorluğu'nu terk etmesi iki devlet arasında bir kopuş anlamına gelmiyordu. Aslında 1630'lar ve 1640'lar boyunca Osmanlı İmparatorluğu'na dair haberler İsveç yetkililerine ulaşmaya devam etmiştir: Avusturya Habsburglarına karşı artık (1635 sonrası) Fransızlarla ittifak hâlinde olan İsveçliler, 1640'larda bir kez daha Erdel Voyvodası'nı kendi saflarına

¹⁷ Sandor Szilagyi, *Monumenta Hungariae Historica. Okirattar Strassburg Pal 1631-1633*, s. 83-126.

¹⁸ İsveç Kraliyet Arşivi'nde "Turcica 1 - Legaten Paul Strasburgs Berättelse om sin Beskickning 1634" başlıklı bu metnin transkripsiyonu için bkz.: Sandor Szilagyi, *Monumenta Hungariae Historica. Okirattar Strassburg Pal 1631-1633*, Budapeşte 1882, s. 83-126. Paul Strassburg's misyonu ve sefaretnamenin çevirisi için bkz.: M. Halef Cevrioğlu, *Ottoman Policy Toward Central Europe During the Thirty Years' War: Paul Strassburg's Embassy to Constantinople*, Yüksek Lisans Tezi, Tarih Bölümü, Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul 2015. Latince metnin çevirisinde teşviklerini ve desteklerini esirgemeyen (tez ikinci danışmanı) Noémi Levy-Aksu'ya bir kez daha teşekkür ederim.

çekmeye çalışmışlardır. Bu sefer İsveç Generali Lennart Torstensson, Jacob Rebenstock isimli bir elçiyi 1643 yazında Erdel'e yollamıştır.¹⁹ Rebenstock Erdel'de temaslara bulunduğu sırada, Erdel istihbarat ağı aracılığıyla İstanbul'dan gelen haberlerle İsveç generalini bilgilendirmiştir. Ayrıca, Rebestock 1643 sonlarında kısa bir süreliğine İstanbul'a da gitmiş ve Erdel'in İsveç'le ittifak kurması için beyhude yere Osmanlı idaresinden izin istemiştir.²⁰

Bu döneme dair, yani Strassburg misyonu sonrasında dikkat çekilmesi gereken başka bir husus da elçinin İstanbul'da tesis etmiş olduğu rabitanın kalıcılığıdır: Hollanda Birleşik Vilayetleri (Nederlanda) büyükelçisi Cornelius Haga (g. 1612-1639) ve sekreteri Carl Marin, Strassburg İstanbul'u terk ettikten sonra da Otuz Yıl Savaşları boyunca İsveç Krallığı ile bağlarını devam ettirmişlerdir. Carl Marin, Strassburg'la tanıştıktan hemen sonra İsveç kralı hizmetine girmiş, Cornelius Haga da 1639'a kadar İstanbul'daki gelişmeleri kendisine, dolayısıyla İsveç'e bildirmiştir.²¹

Carl Marin 1632 sonrasında İsveç'in, Helvetik Kantonlar'da (İsviçre) temsilcisi olarak görevlendirilmiş ve İsveç Baş Nazırı Axel Oxenstierna'ya düzenli rapor yollamıştır. Genel olarak Marin'in mektupları Osmanlı İmparatorluğu'na dair kısa bir paragraf (mesela Sultan IV. Murad'ın 1638'de sefere çıkışı gibi) içermektedir. Bu tarz bilgileri İstanbul'daki eski patronu Cornelius Haga sayesinde topladığı bir gerçekse de²² Haga'nın 1639'da İstanbul'u terk etmesinin ardından da haber akışı devam etmiştir. Zira Osmanlıların Girit Seferi'ne (1645-1669) dair haberler de 1645 sonrasında İtalya üzerinden İsviçre'ye ulaşıp Marin'in dikkatini celp ediyordu. Kısacası, Girit

¹⁹ Alexander Szilagyi, *Actes et Documents pour servir a l'histoire de l'alliance de George Rakoczy, Prince de Transylvanie avec les Français et les Suedois dans la Guerre de Trente Ans*, Budapeşte 1874. Aldığı talimatlar s. 69'dadır.

²⁰ K. Wibling, "Okiratok a svédorszagi levéltarakbol," *Történelmi Tar*, Budapeşte 1892, 593-634, s. 604-605. Gábor Kármán'a (Macar Bilimler Akademisi) bu kaynağa dikkatimi çektiği için teşekkür ederim.

²¹ RA/Oxenstiernska samlingen Axel Oxenstierna av Södermöre//E 657- 4120, Carl Marinus'tan (Baş Nazır) Axel Oxenstierna'ya (14.03.1633, Zürich): "... *Nobilis Vir D. Paulus Strassburg ad Portam Ottomanicam Ablegatus dignissimus admirationem Celsitudinis Vestrae in me excitavit; et desiderium causae communi serviendi,...* [Osmanlılara yollanmış soylu efendi Paul Strassburg, içimde hem size karşı bir hayranlık hem de ortak davaya (Protestanlığa- MHC) hizmet etme hevesi uyandırdı]."

²² RA/Oxenstiernska samlingen Axel Oxenstierna av Södermöre//E 657- 4169, Carl Marinus'tan (Baş Nazır) Axel Oxenstierna'ya (27.06.1638): "*Dominus Haga scribit ad me sub dato VIII Maii S.N. se quidem licentiam redeundi in patriam ab ipso quoque Sultano, qui nunc Alepum versus tendit, solenni audientia impetrasse...* [8 Mayıs tarihinde Efendi Haga'nın bana yazdığına göre şu anda Halep tarafına gitme niyetinde olan Sultan'dan resmi kabulle izin alıp memleketine dönmek istedi]"

Seferi'nin ilk safhalarını (1644-1648) Marin'in İsveç yetkililerine yazdığı raporlardan da takip etmek mümkündür.²³

1640'larda Osmanlı İmparatorluğu'nda izine rastlayabildiğimiz bir diğer İsveçli ise Truls Kåhre'dir. *Seyyah Bengt* örneğinde olduğu üzere, Kåhre'nin ziyareti herhangi bir siyasi sebepten ileri gelmemekte, daha ziyade bir kültürel gezi niteliği taşımaktaydı. Kåhre, dönemin Avrupa'sında olağan sayılan eğitim seyahatine (*Cavaliertour*) 1642'de Korsika'dan başlamıştı. Her ne kadar günlüğü kaybolmuş olsa da, anlatısından devşirilen iki farklı metin elimize ulaşmıştır. Bu kaynaklara göre 1642'de Kåhre önce Kıbrıs'a gelmiş, ardından Suriye, Fırat Nehri ve Kudüs civarında gezmiş, Hristiyanlık için önemli addedilen mekanları görmüş, bir bakıma hacc ziyaretini gerçekleştirmişti. Ardından Mısır'a geçmiş, sonrasında Ege Denizi'ndeki pek çok adayı görmüştür. Nihayetinde İstanbul'da da bir süre konaklayan Kåhre, dönemin Osmanlı coğrafyasının büyük bir kısmına dair gözlem yapma şansı bulan bir İsveçli haline gelmiştir. Kåhre, yurdu İsveç'e ise takribi iki senelik bir seyahatin ardından 1644'te dönmüştür.²⁴ Kåhre'nin ikili ilişkilere somut bir katkısı olduğunu söylemek zorsa da Osmanlı İmparatorluğu'nu görmüş tarihi bir kişilik olarak kayıtlarda yerini almıştır.

2. Geçiş Dönemi

Otuz Yıl Savaşları'ndan sonra Osmanlı-İsveç temaslarının bir bakıma düşük profil seyrettiği doğruysa da bu dönemi tamamen suskun görmek de haklı olmayacaktır. İsveç'in Yeniçağ'daki en detaylı seyahatnamelerinden biri olan ve Osmanlı hakimiyetindeki Arap coğrafyasına değinen eser bu dönemde yazılmıştır: Hollanda gemilerinde denizcilik yapan Nils Mattsson Kiöping (1621-1680) isimli seyyah, 1648'de Kızıldeniz, Hint Okyanusu ve Safevi İran'ına doğru uzun sürecek bir yolculuk yapmıştır. Gezintilerine dair kesin bir tarihsel detay vermese de 1648-1658 arasını kapsayan on yıllık bir dönem söz konusudur. Seyahatini tamamladıktan sonra kaleme aldığı günlüğü, *Beskrifning om En Resa, genom Asia, Africa och Många andra Hedna Lånder (Asya, Afrika ve Sair Kafir Diyarı Seyahatinin Tasviri)* başlığını taşımaktadır. Seyahatnamesi, yazarın klasik Batı veya Hristiyan kültürüne ilgi duyan Avrupalılar için Osmanlı İmparatorluğu'nda turistik rota sayılabilecek (Bağdad, Felluce ve Sina Dağı gibi)

²³ Mevcut çalışmada Marin'in mektuplarının İsveç Kraliyet Arşivi tarafından çevrimiçi sunulan halleriyle kullandım: RA/Oxenstiernska samlingen Axel Oxenstierna av Södermöre// E 657- 4183, 4184, 4185, 4188, 4200, 4206 ve 4224 kodlu mektupların hepsi Osmanlıların Girit Seferi'ne dair orijinal Latince metnin transkripsiyonu ve İsveççe özetleriyle verilmiştir. Baş nazırın oğlu Erik Oxenstierna da 1644-1645 yıllarında İtalya'da olduğundan ötürü seferin başlangıcına dair zengin bilgi sunmaktadır:

https://sok.riksarkivet.se/Oxenstierna?Brevtext=Turk&page=1&postid=ao_6145&tab=post#tab

²⁴ "Truls Kåhre", *Svenskt Biografiskt Lexikon*, B. 21, 1975-1977, s. 745. Online:

<https://sok.riksarkivet.se/sbl/artikel/11916>, (madde yazarı Robert Murray), erişim 2017-07-22.

pek çok mekana dair gözlemlerini aktarmaktadır.²⁵ Ayrıca eklemek gerekir ki Truls Kåhre'nin günlüğü kayıp olduğundan, Kiöping'in seyahatnamesi "İsveçli bir yazar tarafından kaleme alınıp neşri gerçekleşen ilk Doğu tasviri" unvanını 1667 baskısıyla birlikte elde etmiştir.²⁶

1650'lerin ikili ilişkiler açısından en önemli tarafı ise Osmanlı İmparatorluğu'ndaki İsveç diplomatik aktivitesinin daha da artmış olmasıydı. İsveç hizmetinde çalışan başka bir Alman (Johann Mayer) 1651 baharında Kırım'a yollanmıştı. Aynı yılın haziranında başka bir gayriresmi diplomatik misyon, İsveç Kraliyet Müşaviri Bengt Skytte (1614-1683) riyasetinde Erdel üzerinden İstanbul'a gönderildi. Öyle görünüyor ki Skytte İsveç'in dış politika seçeneklerini kendince keşfetmeye çalışıyor, yine Erdel'i herhangi bir Habsburg veya Lehistan karşıtı koalisyonuna dahil etme ihtimali olup olmadığını araştırıyordu. Bengt Skytte'nin yola çıkmadan önce ileri sürdüğü bahane, kaplıcalarda sıhhatini kuvvetlendirmek için Almanya'ya gideceğiydi.²⁷

Skytte misyonunun gayriresmi karakterini, kendisi için isdar edilen Osmanlıca yol tezkerelerinde de gözlemlemek mümkündür: Mektuplarda Skytte'ye bir elçi olarak değil de, 'Fransa'nın dostu İsveç'in soylularından Kudüs'ü ziyaret etmek isteyen Bengt Skytte' olarak hitap edilmektedir.²⁸ Ayrıca,

²⁵ Nils Matson Köping, *Beskrifning om En Resa, genom Asia, Africa och Många andra Hedna Länder*, Stockholm 1743. Eser içerisinde 19, 23 ve 50 numaralı bölümler zikredilen mahalleri ele almaktadır. İlginç bir şekilde, 34 nolu bölümde de tanıdık bir simaya dair izlere rastlamak mümkündür: "Jag fant här i Ispahan på Malmen Julfva, der inge andre bo, än Kristne, Sal: Herr Bengt Oxenstiernas namn, ristadt med en spik på Muren vid et Augustiner Kloster uti Vers på Latin" [tercümesi: "Burada, İsfahan'da (Hristiyanların oturduğu Culfa bölgesinde) saygıdeğer Bengt Oxenstierna'nın adına, Latince beyitler eşliğinde bir Augustin manastırının duvarına çiviyle kazınmış şekilde rast geldim."]

²⁶ "Nils Matson Kiöping," *Svenskt Biografiskt Lexikon*, B. 21, 1975-1977, s. 162: <https://sok.riksarkivet.se/sbl/artikel/11508>, *Svenskt biografiskt lexikon (art av Sven Almqvist)*, hämtad 2017-07-18.

²⁷ Nils Runeby, "Bengt Skytte, Comenius och abdikationskrisen 1651," *Scandia*, 29, 1963, 360-382, s. 360. İsveç sarayındaki Danimarka mukim elçisi yola çıkış tarihini 21 Haziran 1651 olarak vermektedir, bkz.: *Handlingar rörande Sverges historia ur utrikes arkivet samlade*, Cilt 1-2, (ed. Anders Fryxell), Stockholm: L. J. Hjerta, 1836. s. 91: "D:o D:o 21 Juni 1651- B. Skyttes resa till varma bad."

²⁸ Uppsala University Library, Manuscript Collection, U – O Nova 597, 10. (Zetterstéen Katalog 714, 10): "... Asitane-i Sa'adetim'de Françe Padişahı'nın bi'l-fi'il mukim olan ilçisi kudvetü'l- umerah'ül-milleti'l-mesihyye De La Ha[ly]e Vantelet hitmet 'avakibihu bi'l-hayr Dergâh-ı Mu'allama 'arzuhal gönderüb Françe Padişahı'nın dostları olan İşfece'nin beğzadelerinden Benediktuş Skut nam beğzade altı nefer adamıyla Kudüs-i Şerife varmak murad eyleyüb, Erdel Vilayeti'nden çıkub Asitane-i Sa'adetim'e gelmek üzere olmağla ..." Bahsi geçen üç mektubun görüntülerine dijital olarak ulaşılabilir:

https://www.alvinportal.org/alvin/view.jsf?dswid=169&searchType=EXTENDED&query=ottoman&aq=%5B%5B%7B%22A_FQ%22%3A%22ottoman%22%7D%5D%5D&aq=%5B%5D&af=%5B%5D&pid=alvin-record%3A55603&c=2#alvin-record%3A55603

1650 senesinde Osmanlı yetkililerini İsveçli'nin gelişine dair bilgilendiren aracının, Fransız mukim elçisi Jean de la Haye olmasına da dikkat çekmek gerekir. Bu de la Haye, yıllar önce (1643/4) Jakob Rebenstock İstanbul'a geldiği zaman aracılık yapanla aynı kişiydi: Fransa ve İsveç arasında Otuz Yıl Savaşları münasebetiyle kurulan yakın irtibat hâlâ devam etmekteydi.

Skytte'nin İsveç'ten İstanbul'a giderkenki yolu Avusturya ve Erdel üzerinde de geçmekteydi. Yolda Erdel Voyvodası II. Görgy Rakoczy (h. 1648-1660), voyvodanın kardeşi Sigismund Rakoczy (1622-1652) ve dönemin meşhur Çek filozofu Jan Amos Comenius (1592-1670) ile buluşmuş ve iletişim kurmuştur. Bahsedildiği üzere Skytte'nin gündeminin ön sıralarında Erdel, İsveç ve Pfalz Elektörlüğü'nün teşkil edeceği Habsburg karşıtı bir Protestan birliğinin hasıl olması yer alıyordu.²⁹ Mart 1652'de Skytte'nin İstanbul'a varışı doğal olarak Habsburg daimi temsilcisi Simon Reniger von Reningen'in sınırlarını bozmuştu.³⁰

²⁹ Skytte'nin yolda ziyaret ettiği kimseler için bkz.: Runeby, "Bengt Skytte", s. 374-375.

³⁰ A. Veltzé (ed.), "Die Hauptrelation des kaiserlichen Residenten in Constantinopel Simon Reniger von Reningen 1649-1666," *Mittheilungen des K.u.K. Kriegs-Archivs, Band XII*, Viyana 1900, 57-170, s. 85.

Habsburg temsilcisinin, İsveçli'nin planlarına dair görüşleri biraz farklıydı. Reniger'e göre, Skytte'nin niyeti Osmanlılar, İsveç ve Fransa arasında üçlü bir ittifak tesis etmektir. Bu doğrultuda Skytte, Sadrazam Gürcü Mehmed Paşa'ya "güzel bir elmas" takdim etmiş ve yalnızca Tatarlar ve Erdellilerin değil, Kazakların da İsveç Krallığı ile iyi ilişkileri olduğuna işaret etmişti. Ayrıca, Skytte daha yeni "Erdel'den geçip voyvodanın hazırlıklı olduğunu" da belirtiyordu.³¹ Reniger'in raporunda yer verdiğine göre, Fransız elçi de la Haye'in görüşü Osmanlıların böyle bir girişimdeki çıkarları, Macaristan'ın Habsburglar elinde kalan tarafının da Osmanlı arazisine ilhak edilmesiydi.

Nihayetinde ne hediye edilen elmas ne de toprak kazancı fikri Osmanlıları bir ittifaka ikna edebilmişti. Osmanlılar Skytte'nin önerisini reddederken, saltanatın Yeniçağ'da retoriklerinde en çok kullandığı ifadelerden birini seçmişti: "dostluk isteyen herkese kapıları açık" olan Osmanlı Devleti'nin sadrazamı, Skytte'yi Boğdan üzerinden eve yollamıştır.³² Böylece Skytte ve adamları İstanbul'u elleri boş bir şekilde 1652 Bahar'ında terk edip İsveç'e döndüler.³³

3. İkinci Aşama (Kuzey Savaşı ve Sonrası)

Skytte'nin Osmanlı Devleti'ni ziyareti üzerinden çok geçmemiştir ki Doğu Avrupa konjonktürü büyük bir çalkantıya girdi. 1654'te Kazaklar, önderleri Ataman Boghdan Khmelnytsky öncülüğünde Lehistan tabiyetinden çıkıp Rus Çarı'nın tarafına geçtiler. Her ne kadar Osmanlı idarecileri kendi adlarına herhangi bağlayıcı bir ittifak taahhüdünde bulunmaktan uzak dursalar da, bu beklenmedik gelişme karşısında Kırım Hanlığı Lehistan'la saf tutma yoluna gitmişti.³⁴ Osmanlıların İstanbul'da tecrübe ettikleri siyasi istikrarsızlık ve Girit üzerine Venedik'e karşı verdikleri mücadele dış politika seçeneklerini kısıtlıyordu. Lakin Lehistan topraklarının Rusya işgaline uğraması en çok İsveç'i endişelendiriyordu. Eğer İsveçliler derhal müdahale etmezlerse Baltık limanları ve gümrük gelirleri Rusların eline geçebilirdi. Haliyle, Tatar Hanı'nı Lehistan'la

³¹ A. Veltzé (ed.), "Die Hauptrelation.", s. 86: "...worauf der Schwede gesagt, dass die Kosaken und Tataren auch ihre guten Freunde und unlängst ein tatarischer Gesandter in Schweden gewesen; er sei durch Siebenbürgen gereist und habe gesehen, dass der Fürst in guter Bereitschaft."

³² A.g.e., aynı yer: "...wobei der Gross-Vezier sich so viel erklärt, dass die ottomanische Pforte Denne, so mit derselben Freundschaft verlangen, offen stehe."

³³ Skytte'nin eve dönüş yolunda olduğunu Boğdan Voyvodası'na (Vasile Lupu, h. 1634-1653) bildiren tezkere tarihi "evasıt-ı cemaziye'l-evvel 1062" Nisan 1652'dir, bkz.: Uppsala University Library, Manuscript Collection, U – O Nova 597, 11. (Zetterstéen Katalog 714, 11). Heyetin dönüşüne dair Silistre Beylerbeyi Ahmet'i bilgilendiren belge sureti için Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Düvel-i Ecnebiye Defteri (A.DVNS.DVE.d) 26/1, s. 30 (Hüküm 164). Skytte ağustosta dönmüştü: RA/Oxenstiernska samlingen Axel Oxenstierna av Södermöre//E 657- 1878 (Baş Nazır Axel Oxenstierna'nın oğlu Erik'e mektubu, 05.08.1652): "Käre Son. Igåår kom här en herr Bencht Skytt uthur sin constantinopolitanske resa. Hvad dærpå fölier, ded giffver tijdhen."

³⁴ Akdes Nimet Kurat, *Rusya Tarihi: Başlangıçtan 1917'ye Kadar*, Ankara 1987, s. 229-231.

müttefik olmaması doğrultusunda uyardıktan sonra,³⁵ İsveç Kralı X. Karl Gustav (h. 1654-1660) Temmuz 1655'te hızlıca İsveç askeri kıtalarını Lehistan'a taşıdı.³⁶

İsveç askerleri 1655 Sonbaharında Varşova'yı ele geçirdikten üç ay kadar sonra, 1655 Aralık'ında Mustafa Ağa isimli bir Osmanlı elçisi sultan, sadrazam ve şeyhülislamdan getirdiği mektuplarla şehre vardı. Karşısında Lehlileri değil de İsveçlileri bulan ağa, Marienburg'taki İsveç karargahına götürüldü. Emanetindeki mektupları İsveçlilere uzun süre direndikten sonra teslim etmek zorunda kalan ağa, nihayetinde İsveç Kralı'nın kendisine verdiği bir mektupla 26 Haziran 1656'da geri İstanbul'a yollandı.³⁷ Mektupta İsveç Kralı, nasıl olup da Lehistan'ın kendisini silaha sarılmaya mecbur ettiğini ve Tatarları İsveç'e karşı kışkırttığını açıklıyor ve Mustafa Ağa'yı uzun süre alıkoyduğu için özürlerini sunuyordu. Son olarak kral, Osmanlı yetkililerinden şöyle bir ricada bulunuyordu: Tatarlar, İsveç ordularına karşı harekete geçmekten men edilmeliydi.³⁸ Mustafa Ağa hadisesi, Kuzey Savaşları (1655-1660) olarak bilinen mücadele çerçevesinde İsveç ve Osmanlı başkenti arasındaki diplomatik trafiğin ilk kademesidir.

İkinci ve daha önemli adım ise, İsveç'le ittifak kurup Lehistan'ı işgal etmek isteyen Erdel Voyvodası II. György Rakoczy'nin isteği üzerine, İsveç'in müstakil bir elçiyi Osmanlılara göndermesidir.³⁹ Diplomatik misyonu, 1656 Eylül'ünde yola çıkan Claes (Brorson) Rålamb isimli bir İsveç aristokratı üstlenmişti.

³⁵ İsveç Kralı X. Karl Gustav'ın Kırım Hanı'na 30 Mayıs 1655 tarihli mektubunun kopyası için *Kopiarisz akt dotyczących stosunków dyplomatycznych Polski 1654-1656. XVII w. K. 57: Manuscripts from V.Stefanyk Lviv Scientific Library, Fond 5, Opis 1, Od. 36.: II, 227. Varak 12'-13: " ... Ita nunc quoq[ue] penit[e]q[ue] confidimus, non passuros Vos, speciosis Regis Poloniae delationibus, ad inimicitiam nobiscum conflandans, Vos seduci. [Lehistan Kralı'nın, sizi bize düşman edecek iftiralarına tahammül etmeyeceğiniz şüphesizdir]"* Mevzubahis el yazması cilt, 1654-1656 yılları arasında Doğu Avrupa siyasetine dair çoğu Lehçe olan mektup suretleri içermektedir, erişim:

http://www.dbc.wroc.pl/dlibra/docmetadata?id=4331&from=&dirids=1&ver_i

³⁶ Sten Westerberg, "Claes Rålamb: Devlet Adamı, bilgin ve elçi", *Alay-ı Hümayun*, (Karin Ådahl ed.), 26-57, s. 29.

³⁷ Zygmunt Abrahamowicz, "Four Turkish Letters to the King and Chancellor of Poland at the Svenska Riksarkivet in Stockholm," *Acta Orientalia* (Budapest), 13, 1961, 63-70, s. 69.

³⁸ Samuel Pufendorf, *De Rebus a Carolo Gustavo Sveciæ Rege gestis commentariarum Libri Septem, Book III*, Nürnberg 1696, Bölüm 71: "... Addebat excusatio quod legatus tamdiu detentus fuerit ob continuas actiones bellicas, simul petebatur, ut Tartaris hostilia in Svecos expromere interdicitur [Devam etmekte olan askeri hareketlerden ötürü elçinin bu kadar uzun süre tutulmuş olduğunu özrünü eklemekle beraber, Tatarların İsveç'e karşı düşmanlık göstermesinin yasaklanması rica ediliyordu]." İlginç bir şekilde Pufendorf, Mustafa Ağa'nın eve dönüş yolunda bu sefer de Lehliler tarafından mahpus edildiğini ve İsveç Kralı'nın mektubunu onlara teslim etmek zorunda kaldığını not etmektedir. Yazara göre Mustafa Ağa, yanındaki İsveçli refakatçileri de serbest bırakılmadığı takdirde salıverilmeyi reddetmişti!

³⁹ Aynı yer.

Rålamb'ın ehemmiyeti, geriye bıraktığı müstakil elçilik raporu ve günlüğü ile Eylül 1657'deki Osmanlı geçit törenini (alayını) resmeden bir dizi büyük ebatlı yağlıboya tablolarıdır.⁴⁰ Ancak, odağımız Rålamb misyonunun siyasi veçhesi olduğundan, elçinin gönderilme tarihinin Rusya'nın İsveç topraklarından Livonia'ya saldırıp 22 Ağustos 1656'da Riga şehrini kuşatmasından sonraya denk geldiğine dikkat çekilmelidir.⁴¹ Artık hem Lehistan'ı hem de Moskova Devleti'ni (Rusya) aynı anda karşılıklarına aldıklarından, Lehistan topraklarındaki operasyonları için İsveçlilerin dışarıdan (gerek Rålamb gerek başka misyonlar aracılığıyla) destek almaları zorunluydu.

Bu arada Erdel Voyvodası Osmanlılardan izin almadan İsveç'le ittifaka katılma kararı almıştı bile: 6 Aralık 1656'da İsveç ve Erdel arasında imzalanan Radnot Anlaşması ile Lehistan toprakları bölüşülüyordu. Seferler başarılı sonuçlanırsa Erdel Voyvodası hatırı sayılır toprakla beraber, Leh Kralı ve Litvanya Grandükü unvanlarına sahip olacaktı.⁴² Ocak 1657'de voyvoda, anlaşma uyarınca hızlıca Lehistan'ı işgale başlamıştır. Kısaca Rålamb elçiliği İstanbul'a doğru ilerlerken, voyvodanın Osmanlı idaresinden izin almadan giriştiği Lehistan tacına yönelik bu girişim halihazırda Osmanlı başkentindeki ekâbirin aklında büyük soru işaretleri uyandırmaktaydı.⁴³

Rålamb'ın Osmanlı Sultanı IV. Mehmed'e (h. 1648-1687) getirdiği mektuplardan diplomatik misyonun sebebini öğrenmek mümkündür:⁴⁴ 23 Eylül 1656 tarihli mektup, Hasan Ağa'nın bir yıl önce İstanbul'a getirmesi icap eden mektuplara benzer şekilde İsveç Krallığı'nın neden Lehistan'a ve Rusya'ya karşı savaştığını izah etmekteydi. Bu meyanda İsveç'in Osmanlılardan talebi ise Kırım

⁴⁰ Ayrıntılı bilgi için *Alay-ı Hümayun: İsveç Elçisi Rålamb'ın İstanbul Ziyareti ve Resimleri, 1657-1658*, (ed. Karin Ådahl), İstanbul 2006.

⁴¹ Andrej Kotljarchuk, *In the Shadows of Poland and Russia: The Grand Duchy of Lihuania and Sweden in the European Crisis of the mid-17th Century*, Södertörn 2006, s. 212-213.

⁴² Robert Frost, *After the Deluge: Poland-Lithuania and the Second Northern War 1655-1660*, Cambridge 2003, s. 85.

⁴³ Özgür Kolçak, "A Transylvanian Ruler in the Talons of the 'Hawks': György Rákóczi II and Köprülü Mehmed Pasha", Florentina Nitu vd. (haz.), *IBAC Book Series 4: Turkey & Romania*, İstanbul: TDDB, 2016, 341-360. s. 348.

⁴⁴ XII. Karl'ın 1709'daki ilticasının ardından Rålamb'ın elçiliği, Yeniçağ Türk-İsveç ilişkilerinin en fazla çalışılan alanıdır. Karin Ådahl editörlüğünü yaptığı zikrettiğimiz kitap haricinde (*Alay-ı Hümayun...*, 2006), Gábor Kármán'ın İsveç ve Macar arşivlerine dayalı etraflı çalışmaları da dikkate değerdir: Gábor Kármán, "Främlingskapets Grader: Claes Rålamb's Resa till Osmanska riket 1657 - 1658", *Karolinska Förbundets Årsbok 2008*, s. 40-107. Ayrıca, Kármán's YL tezi: *Claes Rålamb's Resa till Osmanska riket 1657 - 1658*, İskandinav Enstitüsü, ELTE Üniversitesi, Budapeşte 2002. Ayrıca, aynı yazar "Svéd diplomácia a Portán 1657-58. Claes Rålamb és Gotthard Welling konstantinápolyi követsége," *Sic Itur ad Astra*, 13, 2001 (1-2), s. 53-85.

Hanı'nın Ruslara karşı İsveç'le ittifak kurmasına izin verilmesiydi.⁴⁵ İşaret etmek gerekir ki henüz Erdel Voyvodası'ndan bahsedilmemektedir.

Rålamb İstanbul'a 14 Mayıs 1657'de vardığı vakit karşısında İsveçlilerin niyetlerine dair derin şüpheye düşmüş Sadrazam Köprülü Mehmed Paşa (g. 1656-1661) durmaktaydı. Aslında Hollanda elçisi Levinus Warner'in günlüklerinde belirttiğine göre, Osmanlılar daha en başından İsveç elçisini olabildiğince oyalamak (*yataklamak*) niyetindeydiler.⁴⁶ Sadrazamın gündemindeki en acil konu, Venedik'e karşı yürütülen mücadeleydi (Girit Savaşı). Köprülü Mehmet Paşa en azından elli kadırgalık bir donanma toplayıp, bir önceki yıl Venedik'in eline geçmesiyle İstanbul'da büyük infiale sebebiyet veren Bozcaada'yı geri fethetmeye uğraşıyordu.⁴⁷ Ayrıca Köprülü'nün, Osmanlıların herhangi bir söz hakkı olmadan kuzey sınırlarına yeniden şekil verilmesi ihtimaline sıcak bakması da düşünülemezdi.⁴⁸ Ne de olsa Erdel Voyvodası'nın başına İsveç Kralı'nın taç koyması düşüncesi Osmanlı idarecileri için yeterince ürkütücü bir manzaraydı.

Osmanlılar İsveç'in diplomatik çabalarına kayıtsız kalırken, Erdel'in askeri ilerleyişi voyvodayı ve İsveç Kralı'nı Nisan 1657'de Lehistan içerisinde (Modliborzyce: Lublin'in güneybatısı) bir araya getirmişti. Bu noktada İsveç Kralı X. Karl Gustav (h. 1654-1660), "Rakoczy'ye yönelik iyi niyetinin nişanesi

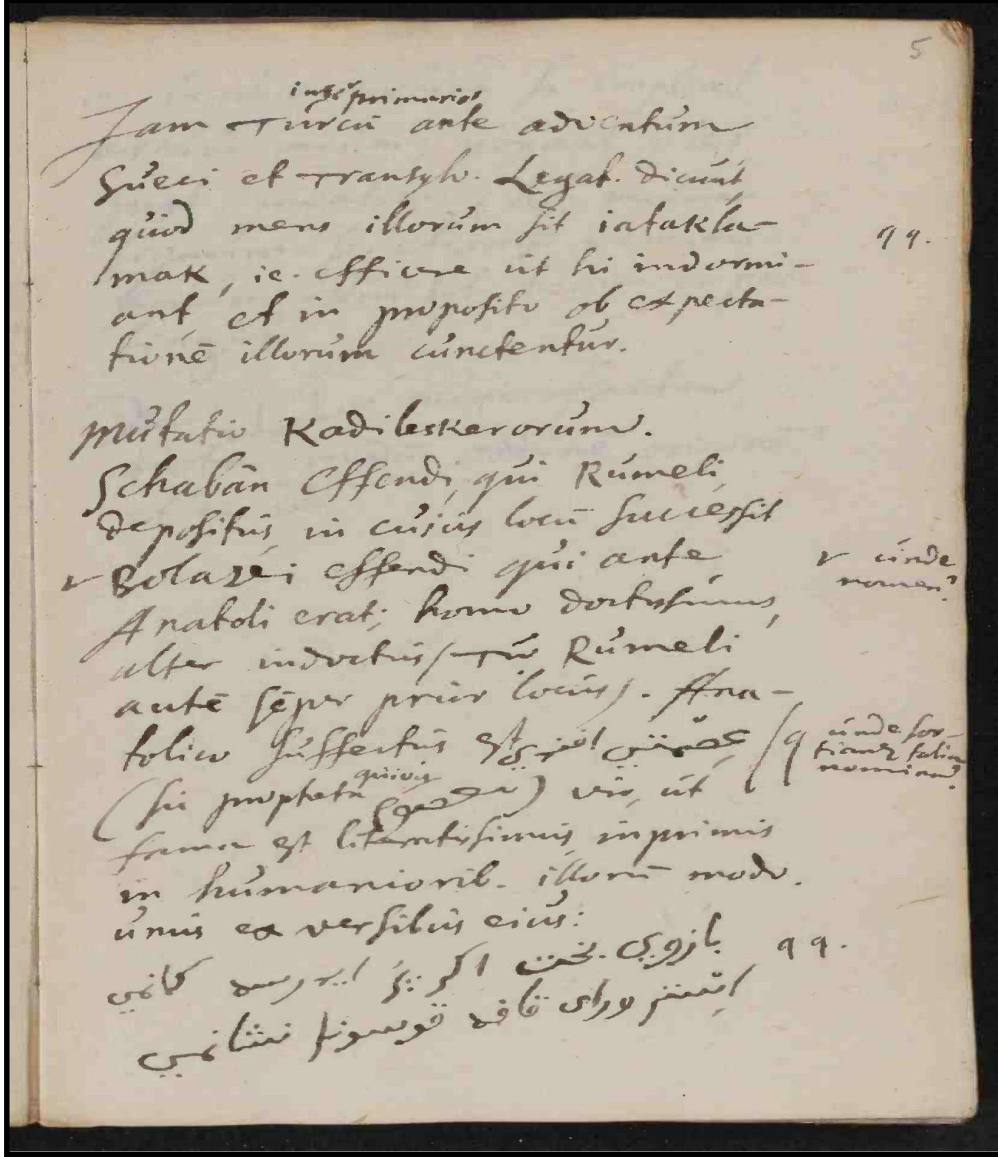
⁴⁵ *Kort Beskrifning om thet som wid then Constantinopolitaniske Resan aer föreluppit*, Stockholm 1679. Bu metin, Rålamb'ın resmi elçilik raporudur (sefaretname) ve 1732 tarihli İngilizce çevirisinden Türkçe'ye de tercüme edilmiştir, Claes Rålamb, *İstanbul'a Bir Yolculuk: 1657-1658*, (terc. Ayda Arel), İstanbul 2008. *Kort Beskrifning...* içinde yer alan mektup için s. 3-4: "...Quod si Serenitas Vestra velit permittere & auctoritate sua ita dirigere, ut Chamum Chrimensis Nobiscum armorum societatem contra M[agnum] M[oscoviae] D[ucem] inire possit... [Eğer Hazretleri izin verirseniz de Kırım Hanı bizimle birlikte silahlarını Moskova Grandükü'ne karşı çevirirse...]"

⁴⁶ Leiden University Libraries (UBL), Diarium Warneri, Cod. Or. 1159d, v. 5a: "Iam Turcu inter primarios ante adventum Sueci et Transylv. Legat. dicunt, quod mens illorum sit *iataklamak*, ie. efficere ut hi indormiant, et in proposito ob expectatione illorum cunctentur" [trc. "şu an Osmanlı ekabiri kendi aralarında, İsveç ve Erdel elçileri gelmeden önce, konuşuyorlar; niyetleri onları *iataklamak*, yani burada uyutmak ve beklentilerine dair bir cevabı olabildiğince ertelemek"]. Warner'in bu notu Mayıs 23'ten önce girilmiştir.

⁴⁷ *Recueil des Gazettes Nouvelles Ordinaires et Extraordinaires*, Sene 1657, s. 473-474: De Venise, le 21 Avril 1657 "... Mais que le Premier Visir, qu'ils sont en assez grande estime, ayant reconnu que le principal sujet de leur mécontentement, estoit la perte de la Fortresse de Ténédo, a cause des incommoditez que cette puissante ville en reçoit, en avoit résolu la reprise, & de faire équiper 50 Galères Subtiles, avec grand nombre de Saiques, pour cette expédition..."

⁴⁸ Erdel'in Köprülü ailesi için ne ifade ettiğini Özgür Kolçak'ın çalışması detaylı şekilde anlatmaktadır, a.g.y., "Köprülü enterprises in Yanova ([Boros]Jenő/Ineu) and Varad ([Nagy]Várád/Oradea): Consolidating Ottoman power and accumulating family wealth (1657-1664)", *Archivum Ottomanicum*, 37, 2020, s. 69-86.

olarak" başka bir diplomatik temsilciyi daha İstanbul'a göndermeyi kabul etti.⁴⁹ Misyon için seçilen namzet, 1655'ten beri İsveç hizmetinde Ukrayna ve Erdel coğrafyasında diplomatik görevler yapmış Gotthard Welling isimli bir Alman'dı.⁵⁰ Welling'in Osmanlı idarecilerine taşımış olduğu mektuplar, Rålamb'ın getirdiklerinden biraz daha net talepler içermekte ve Erdel'in İsveç'le ittifak çabalarına bu sefer değinmektedir.

Resim 2. Hollanda Elçisi Levinus Warner'in Günlüğünden Bir Sayfa. Leiden University Libraries (UBL), Diarium Warneri, Cod. Or. 1159d, v. 5a.

⁴⁹ Westerberg, a.g.e, s. 32.

⁵⁰ Welling'in diplomatik güzergâhı, maiyetinde yer alan Conrad Jacob Hildebrandt tarafından kağıda aktarılmıştır. Franz Babinger bu metni neşretmiştir, Conrad Jacob Hildebrandt, *Conrad Jacob Hildebrandt's dreifache schwedische Gesandtschaftsreise nach Siebenbürgen, der Ukraine und Constantinopel (1656-1658)*, (Franz Babinger ed.) Leiden 1937.

Öncelikle, Welling'in (1657 Nisan tarihli) itimatnamesi, Osmanlı topraklarının ne İsveç ne de müttefikleri tarafından zarar görmeyeceğine dair teminat veriyor ve İsveç ile Osmanlı Devleti arasında 1630'lardan beri süregelen dostluğa işaret ediyordu. İsveç bu dostluğu tazelemeyi diliyor ve Lehistan'da giriştikleri harekate Osmanlıların engel olmamasını rica ediyordu.⁵¹ 29 Mayıs 1657 tarihli bir arz uyarınca da İsveçliler, Osmanlıların Kırım Hanı'nı görevlendirip Erdel Voyvodası'nı cezalandırma niyetinde olduklarından haber olduklarını belli ettiler. Ancak, cevaben, böyle bir cezalandırma hareketinin Osmanlıların aleyhine olacağını, zira Rusların bir süredir Katoliklerle iş birliği içinde bulunduğunu belirtiyorlardı: Rus Çarı'nın bütün arzusu "Rum, Bulgar, Sırp ve sair Osmanlı tebaası Ortodoksları" sultanın himayesinden çıkarmaktı. Bu sebeple, diyordu İsveçliler, Osmanlıların hayrına olan Erdel Voyvodası'na müsaade edilip Lehistan'daki operasyonlarına göz yumulmasıydı.⁵² Ayrıca, Welling'e Osmanlı yetkilileriyle müzakere edebilmesi ve ittifak kurması için mutlak salahiyyet de verilmişti.⁵³

Welling elçiliğinin etkisi arzu edildiği şekilde olmadı. Evvela, Hollanda elçisi Warner'in günlüğüne tamamen kayıtsız bir şekilde "başka bir İsveç elçiliği geldi" dışında bir şey yazmaması bunun göstergesidir.⁵⁴ Daha önemlisi ise, benzer taleplerle bir ay içerisinde iki farklı İsveç elçisinin gelmesi çok şüpheli bir

⁵¹ Bayerische Staats Bibliothek, Res/4 Turc. 87,13: *Wahrhaffter Bericht, Was nach angefangenem Krieg Wider Die Cron Polen,...*: "... Et per cio per la presente testifichamo & verifichiamo che nella presente Guerra contra la Republica di Polonia l'intentione nostra e delli altri nostri Confederati & del Prencipe di Transilvania, non e per fare qualche danni alli Paesi del Serenissimo Imperatore Ottomanno. Perche il nostro Antecessore di pia memoria, il Serenissimo Gustavo Adolpho Re di Svetia havendo fatto amicitia & corrispondenza colla Eccelsa Porta, in quella isstessa maniera abbiamo voluto anco noi rinovarla...", s. 8.

⁵²M.S. Meyer, L.E. Semenova, B.N. Florya, O.V. Khavanova ve I. Schwartz (ed.), *Russian and Ukrainian Diplomacy in the European International Relations in the Middle of the XVII-th Century/ Русская и Украинская Дипломатия в Междурадных Отношенуях в Европе Середины XVII В.,* Moskova 2007, s. 434: Contenuta del Memoriale presentato al Gran Turco del secundo Ambasciatore di Suecia: "Il mio Serenissimo Re di Suecia ha inteso, che il Gran Hand delli Tartari s'apprechia per comando di Vostra Majesta andare contra ile Prencipe di Transilvania... Il defonto Imperatore d'Allemagna non per altro ha fatto tante pratiche con quelli della fede conti li Moscoviti che contra Vostra Majesta. Il Moscovita non pensa altro, e non l'affreta per altro, che per liberare, come egli drie, li Greci, Serviani, Bulgari, e quelli che sono del rito greco colla soggetione di Vostra Majesta..."

⁵³ Aynı yer: "Per sicurezza di questi trattati il mi Re m'ha dato inscriptis la plenipotenza et assoluta autorithà per trattar, concluder e sotto scriver li articoli".

⁵⁴ Leiden University Libraries (UBL), Diarium Warneri, Cod. Or. 1159d, v. 15a: "Venit alter Suecorum Legatus, etc. [İsveçlilerin başka bir elçisi geldi]" Mektubun *terminus post quem*'i 14 Haziran 1657'dir.

durumdu.⁵⁵ Osmanlı egemenliğindeki Ortodoks halklar üzerinde Rus hamiliği fikri dahi Köprülü Mehmed Paşa'nın Erdel Voyvodası Rakoczy'ye olan hiddetini gölgeleyememişti.⁵⁶ Sadrazamın Rakoczy'yi bertaraf etme kararlılığı baki olduğundan, ağustos ayında Erdel Voyvodası'nın Tatarlarca mağlup edildiğine dair İstanbul'a ulaşan haberler Welling ve Rålamb için şaşırtıcı olmasa gerekti.⁵⁷

İsveç Kralı da kuvvetlerinin büyük kısmını, Danimarka 25 Mayıs 1657'te İsveç'e karşı savaşa girdikten sonra geri çekmek zorunda kalmıştı.⁵⁸ Belirttiğimiz üzere sultanın emri uyarınca Tatar Hanı ordusunu temmuz ayı ortasında artık tek başına kalmış olan Rakoczy'ye karşı yollamıştı.⁵⁹ Kuvvetleri çevrelenip kitleler halinde tutsak edilen Erdel Voyvodası ister istemez Lehistan tacı hayallerine veda edip Erdel'e kaçmak zorunda kaldı. Tatar Hanı "din ve devlete hizmetinden" ötürü Osmanlılarca ödüllendirilirken,⁶⁰ Rålamb ve Welling'in çabaları hüsrarla sona ermiş oluyordu. Şubat 1658'e kadar beş ay daha boş yere bekletilen İsveç elçileri ayrılırken, bu kadar uzun tutuldukları ve bir zamanlar Paul Strassburg'un görmüş olduğu hürmetten yoksun kaldıkları için Sadrazam Köprülü Mehmed Paşa'ya sitemliyidiler.⁶¹

⁵⁵ Hildebrandt'a göre Welling elçiliği İstanbul'a 9 Haziran 1657'de vardı, bkz.: *Conrad Jacob Hildebrandt's dreifache schwedische...*, s. 114.

⁵⁶ Kolçak, "A Transylvanian Ruler...", 349-350; Kolçak, Avusturya arşiv dökümantasyonuna dayanarak sadrazamın Rakoczylerle baba (I. György) Rakoczy (h. 1630-1648) zamanından beri aralarının kötü olduğunu belirtmektedir.

⁵⁷ Levine Warner, *Affaires Turques: De Rebus Turcicis (1645-1665)*, (Rieu ed., Matei trc.), İstanbul 2015, s. 65, Levinus Warner'in Hollanda Cumhuriyeti'ne gönderdiği mektup (Pera, 23 Ağustos 1657), Mektup # 33: "Après ce que j'ai écrit en détail le 7 Août, on a répandu ici la nouvelle du désastre du Prince de Transylvanie, qui a causé une joie d'autant plus grande, et a été accueillie par les Turcs avec des démonstrations d'autant plus publiques, que leur indignation était a son comble."

⁵⁸ V. P. Shusharin "Трансильвания в Соперничестве Османской Империи и Габсбургов (1648-50-е гг.)," *Османская Империя и Страны...*, (Litavrin et al. ed.), 225-234, s. 229.

⁵⁹ Shusharin, aynı yer.

⁶⁰ Karaçelebizade Abdülaziz Efendi, *Ravzatü'l-Ebrâr Zeyli (Tahlil ve Metin)*, (Nevzat Kaya ed.), Ankara 2003, s. 319-320.

⁶¹ RA/ Diplomatica Turcica// Vol 3, Belge #10, (31 Aralık 1657, Edirne): "... Maximi Imperatoris Sultani Amurattis tempore missus a Sueciæ Rege legatus, omnia humanitatis officia est expertus. Suecorum Regis etiam nos sumus legati, missi a maximi Regis Gustavi Adolphi, maximo Successore Carolo Gustavo, et licet mutatis personis, eadem tamen est natio,... [İzzetli Padişah Sultan (IV.) Murad vaktinde gönderilen İsveç Kralı elçisi her türlü şerefe layık görülmüştü. Biz de Kral Gustav Adolf'un halefi olan Kral-ı Azim Karl Gustav'ın gönderdiği elçileriz ve her ne kadar kişiler değişse de milletimiz (İsveçli- MHC) aynıdır]." İsveç Kraliyet Arşivleri'nden Rålamb ve Welling'e dair belgelerin kendi çıkarmış olduğu transkripsiyon metinlerini paylaşan Gábor Kármán'a teşekkürlerimi arz ederim.

1658 sonrasında İsveç ile Osmanlılar arasındaki diplomatik trafiğin devam edip etmediğini takip etmek pek kolay değildir. Zira Rakoczy mağlubiyetinin tetiklediği zincirleme reaksiyon Osmanlıları 1664'e kadar Habsburglara karşı Orta Avrupa'da bir mücadeleye kitlemiş ve kuzeye olan ilgi azalmıştır. Osmanlılar Hristiyanlığın ortak düşmanı olarak görüldüğünden olsa gerek, literatürde denk geldiğimiz bir husus Osmanlılara karşı savaşan çeşitli Habsburg kuvvetleri arasında 1664 yılında bir İsveç kıtasının da bulunduğudur.⁶² Yine de bu durumun ilişkileri çok da sarstığını söylemek yerinde olmayacaktır: Stockholm'deki Danimarka elçisinin not ettiğine göre 1669'da gerçekleşen bir saray balosuna İsveç Kralı (XI. Karl, h. 1660-1697) Osmanlı kıyafetleriyle katılmakta sakınca görmemişti.⁶³

Bu yıl (1669) bir diplomatik girişime daha sahne olmuştur: Kırım'dan Stockholm'e gelen Aslan Ağa isimli bir elçi, İsveç'e ticari bir anlaşma sunuyordu.⁶⁴ Dönemin İsveç Baş Nazırı Magnus Gabriel de la Gardie plana ilgi göstermiş ve Aslan Ağa'yı Kırım üzerinden Osmanlı idarecilerine yollamıştır. Ağadan geriye kalan sefaretname sureti Osmanlıların da bu planla ilgilendiğine dikkat çekmekteyse de,⁶⁵ ağa 1671 Ekim'inde tekrar İsveç'e döndüğünde işler değişmişti. Aralarında Rålamb'ın da bulunduğu bir muhalefet grubu, İsveç ve Osmanlılar arasında deniz ticareti tesis etmenin çok maliyetli olacağını ve İngiltere ile Hollanda gibi deniz güçlerinin zorluk çıkartacağını belirtmekteydi.⁶⁶ Kısacası bir İsveç-Osmanlı ittifak planı daha suya düşüyordu.⁶⁷

1672'den sonra iki devlet arasında herhangi bir siyasi irtibat gerçekleştiği söylenemez. Ancak, farklı türlü etkileşimler yine de söz konusuydu: 1664

⁶² Peter H. Wilson, *Europe's Tragedy, A History of the Thirty Years War*, Cambridge, Massachusetts 2011, s. 757. İsveç Kralı'nın, Kuzey Almanya'daki topraklarının güvenliği karşılığında Habsburglara asker gönderme gibi vicdani bir sorumluluğu vardı.

⁶³ *Handlingar rörande Sverges Historia ur Ultrikes Arkiver Samlade och Utgifna af And. Fryxell, Vol. I*, Stockholm, 1836. Danimarka mukim elçisi Jens Juels'in kralına mektubu, s. 185: "D:o d:o 9 Jan. 1669. På slottet hade varit värdskap, hvare alla fyra verldsdelarna, och de flesta Europeiska nationer representerades. Kungen var Turk, drottningen Spanska [9 Ocak 1669: Saraydaki kutlamada dünyanın dört bir yanı, özellikle de Avrupa milletleri temsil edildi. Kral Türk, Kraliçe İspanyol kıyafetindeydi]."

⁶⁴ Kaj M. Ettliger, "Aslan Ağa- turkisk ambassadör till Sverige eller svenskt sändebud med diplomatiska uppdrag till Turkiet?" *Personhistorisk tidskrift*, 1998, Yıl 94 (1), 3-19, s. 6.

⁶⁵ RA/ TURCICA// 4: Plenipotentiarien Arslan Agas Berättelse om sin Beskickning 1667. Tarihi 1669 olması gerekirken sehven 1667 girilmiş olan bu yazmanın dijital görüntülerini, farklı zaman dilimlerinde tarafıma ulaştırma nezaketini gösteren Dr. Evren Küçük'e (Kastamonu) ve İsveç Kraliyet Arşivi görevlisi Jans Mispelaere'ye teşekkürlerimi arz ederim.

⁶⁶ Ettliger, "Aslan Ağa...", pp. 10-13.

⁶⁷ Aslan Ağa'nın elçiliğine dair bkz: M. Halef Cevrioğlu, "İsveç'in Sıcak Denizlere İnme Arayışı: Arslan Ağa'nın Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Diplomatik Misyonu (1670)", *Hacettepe Üniversitesi Tarih Araştırmaları Dergisi*, 34, 2021, s. 61-86.

muharebelerinde olduğu gibi, II. Viyana Kuşatması'yla başlayan Kutsal İttifak Savaşları'na da (1683-1699) İsveçliler katılıp Osmanlılara karşı savaşmıştır. Bir örnek vermek gerekirse 1686'da Habsburg orduları Budin'i ele geçirdiklerinde, İsveçli Baron Alexander Ersin "dört güzel Türk kızını esir aldı: Roosia, Eisia, Eminé ve Fatima".⁶⁸

Osmanlı-İsveç ilişkilerinin sonraki durağı, İsveç Kralı XII. Karl'ın 1700'de askerleriyle uzun soluklu Doğu Avrupa seferlerine başlamasının ardından 1709'de Osmanlı İmparatorluğu'nun kuzey hududuna iltica etmesi olacaktır. Akabinde gerçekleşen olaylar silsilesi, on sekizinci asırda gitgide yoğunlaşan bir diplomatik ve kültürel etkileşime imkan tanıyacaktır: On sekizinci asırda İstanbul'da bir mukim İsveç elçiliği ihdas edilecek, Osmanlılar da doğrudan İsveç başkentine kendi diplomatik heyetlerini gönderecektir. Ayrıca bu asırda İsveç Oryantalist çalışmaları bünyesinde Osmanlılara daha geniş yer verilecektir.⁶⁹ Kısaca on sekizinci asrın, iki tarafın görüş açlarına da başvurarak ikili ilişkileri çalışmaya daha uygun bir zemin sunduğu şüphesizdir.

Sonuç

Yukarıda sunmaya çalıştığımız dökümden, üç temel kanal üzerinden İsveç-Osmanlı temaslarının gerçekleştiğini görmüş olduk: seyyahlar, diplomatik muhaberat ve diplomatik ziyaretler. İlk grup, aristokratik ailelerin Orta Doğu'ya eğitim seyahatine çıkan çocuklarınca, hacılarınca ya da Akdeniz havzasında seyrüsefer yapan denizcilerce temsil edilmektedir. Diplomatik muhaberatın teşkil ettiği ikinci kategori, Avrupa'nın başlıca ticari ve siyasi merkezlerinden biri olan İstanbul'un merkezi konumundan ötürü Osmanlılara dair devamlı bir haber akışına işaret etmektedir.

Osmanlı-İsveç ilişkilerinin üçüncü kanalı ise, iki devlet arasında gidip gelen diplomatlardır. Gördüğümüz üzere İsveç'in diplomatik rabıta kurma teşebbüsleri neredeyse tümüyle Osmanlı haraçgüzarlarının Lehistan, Rusya veya Habsburglara karşı desteğini elde etme isteği üzerine kuruluydu. Paul Strassburg, Bengt Skytte ve Claes Rålamb-Gotthard Welling, hep Erdel'in İsveç düşmanlarına karşı desteğini Osmanlıların resmen tanınması için uğraştılar. Bu sebeple Osmanlı-İsveç ilişkilerinin profili durağan değil, İsveç'in ihtiyacı

⁶⁸ Adam Lewenhaupt, "Maria Aurora von Spiegel," *Personhistorisk tidskrift*, 1898-1899, Yıl 1 (4), s. 219-222. İsimleri "Ruşe[n], Ayşe, Emine ve Fatma" olarak okuyabiliriz. Esirler daha sonra Hristiyanlaştırılıp Avrupa'da yeni hayatlara başladılar. Aralarından Fatma hediye olarak verilecek ve dönemin velihaht prensi (XII.) Karl tarafından Maria Aurora ismiyle vaftiz olunacaktır, s. 219.

⁶⁹ Cornelius Loos'un 1710-1711 tarihli antik mekan çizimleri, Sven Lagerbring'in İsveççe ve Osmanlıca'yı kıyasladığı çalışması (1764), M. Norberg'in Osmanlı vekayiname tercümelemleri (1822) ve hatta Mouradgea d'Ohsson'un meşhur *Tableau Général de l'Empire Othoman'ı* (1788-1824) bu kategoride değerlendirilebilir, bkz.: M. Halef Cevrioğlu, "İsveç'te Osmanlı Tarihçileri", *Dünya'da Osmanlı Tarih Yazımı I*, Ankara 2020, s. 471-487.

ekseninde hareketliydi: İsveç'in Otuz Yıl Savaşları ve Kuzey Savaşları'na müdahaleleri çerçevesinde 1620'ler, 1630'lar ve 1650'lerdeki diplomatik temaslar yüzyılın geri kalan dönemlerine kıyasla yüksek bir profil sergilemiştir.

Öte yandan Osmanlıların İsveç açılımlarına dair tutumu ise istikrarlı bir kayıtsızlık olmuştu. Bunu öncelikli olarak İsveç'in diğer Protestan Kuzey Avrupa devletlerinden (Hollanda Birleşik Vilayetleri ve İngiltere) farkı ile açıklayabiliriz: Akdeniz'de kendinden söz ettirir bir İsveç ticari varlığı bulunmaması. Öncelikli olarak, Avrupa ana karasındaki zaferlerine binaen inşa ettiği askeri kuvvetinin zirvesindeyken dahi İsveç tehditkar bir deniz gücü olamamıştır. Ayrıca, İsveç Krallığı bir şekilde güçlü bir donanma bir araya getirebilseydi dahi öncelikli hedefi Baltık'ta sarsılmaz bir kontrol (*dominium maris Baltici*) tesis ve muhafaza etmek olurdu.⁷⁰

Madalyonun öteki yüzünde Osmanlılar ise yüzyıl boyunca İsveç hareket sahalarının dışındaki bölgelerde savaşmak zorunda kalmıştı. Daha detaylı belirtmek gerekirse, İsveç Krallığı Osmanlılardan yardım ümidiyle 1630'lar boyunca Orta Avrupa'da savaşırken, Osmanlılar doğuda Safevi tehdidini savuşturmaya uğraşıyordu. Benzer şekilde İsveçliler 1650'lerde Lehistan'da ortak bir operasyona girmeyi umut ettiğinde, Osmanlılar dikkatlerini önce Girit'e ardından da Orta Avrupa'ya çevirmişlerdi. Kısaca iki devletin ilgi alanları keşilemediği için aralarında bir ittifak asla söz konusu olamamıştır.

Denebilir ki on yedinci yüzyılda İsveçliler, diğer Batı Avrupalılar gibi Osmanlı Devleti'ni meraklı bir coğrafya ve potansiyel bir müttefik olarak görüyorlardı. Osmanlılar ise pasif şekilde İsveç Krallığı'nın varlığından haberdar olmaktadır. İsveç'in coğrafi konumu, siyasi yapısı ya da kültürel dünyası konusunda Osmanlıların çok bilgi sahibi olmaları beklenemese de diplomatik teşebbüsleri sonucu İsveç'in Osmanlılara bir anlam ifade ettiği muhakkaktır.

Kaynakça

A. Arşiv vesikaları ve dönemdeş kaynaklar

a. Neşredilmemiş

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Düvel-i Ecnebiye Defteri (A.DVNS.DVE.d) 26/1 (Fransa Ahkam Defteri).

Riksarkivet (RA) [İsveç Kraliyet Arşivi]/ Oxenstiernska samlingen Axel Oxenstierna av Södermöre//E 657 - 4120; 4169; 1878.

⁷⁰ On altıncı yüzyılın ortasından on sekizinci yüzyılın başına kadar İsveç, Danimarka ve Lehistan'ın hedefi bu hakimiyeti kurabilmektir, Dorothee Goetze, "Ein Abenteuer des Dreißigjährigen Krieges – Christian Dietrich von Czernichow und seine Diversionspläne gegen die Insel Ösel 1645 und 1648", *Forschungen zur baltischen Geschichte*, 7, 2020, 35-60, s. 37.

RA / TURCICA// Vol. 4: Plenipotentiarier Arslan Agas Berättelse om sin Beskickning 1667.

RA / Diplomatica Turcica// Vol. 3.

Uppsala University Library, Manuscript Collection, U-O Nova 597 - 10; 11 (Zetterstéen Katalog 714 - 10; 11)

Kopiarusz akt dotyczących stosunków dyplomatycznych Polski 1654-1656. XVII w. K. 57: Manuscript from V. Stefanyk Lviv Scientific Library, Fond 5, Opis 1, Od. 36.: II, 227.

Leiden University Libraries (UBL), *Diarium Warneri*, Cod. Or. 1159d.

b. Neşredilmiş

Bayerische Staats Bibliothek, Res/4 Turc. 87,13: *Wahrhaffter Bericht, Was nach angefangenem Krieg Wider Die Cron Polen, von Ihrer Königl. Mayest. in Schweden Bey der Ottomanischen PORTA Durch sonderbare zum zweitemahl Daselbst Verordnete Abgesandten Zu höchstschädlicher Trennung der werthen Christenheit angesucht worden.*

Bylaeva, D. (ed.), “Статейны Списокъ о Посольстве Ильи Даниловича Милославскэго и Дьяка Леонтия Лазоревскаго въ Царьградъ въ 7150 Году,” in *Временникъ Императорскаго Московскаго Общества Инсториин*, (Materialy), s. 1-136, Moskova 1850.

Gemil, Tahsin, *Relatile Tarilor Romane cu Poarta Otomana in Documente Turcești: 1601- 1712*, Bükreş 1984.

Recueil des Gazettes Nouvelles Ordinaires et Extraordinaires 1657, Paris 1658.

Hiltebrandt, Conrad Jacob, *Conrad Jacob Hiltebrandt's dreifache schwedische Gesandtschaftsreise nach Siebenbürgen, der Ukraine und Constantinopel (1656–1658)*, (Franz Babinger ed.), Leiden 1937.

Meyer, M.S. ve diğerleri, *Russian and Ukrainian Diplomacy in the European International Relations in the Middle of the XVII-th Century/ Русская и Украинская Дипломатия в Междурадных Отношенуях в Европе Середины XVII В.*, (M.S. Meyer, L.E. Semenova, B.N. Florya, O.V. Khavanova, I. Schwartz ed.), Moskova 2007.

Reningen, Simon Reniger von, “Die Hauptrelation des kaiserlichen Residenten in Constantinopel Simon Reniger von Reningen 1649-1666,” (A. Veltzé ed.) in *Mittheilungen des K.u.K. Kriegs-Archivs, Band XII*, Viyana 1900, s. 57-170.

Rålamb, Claes, *Kort Beskriffning om thet som wid then Constantinopolitaniske Resan aer föreluppit*, Stockholm 1679.

Szilagyi, Alexander, *Actes et Documents pour servir a l'histoire de l'alliance de George Rakoczy, Prince de Transylvanie avec les Français et les Suedois dans la Guerre de Trente Ans*, Budapeşte 1874.

Warner, Levine, *Affaires Turques: De Rebus Turcicis (1645-1665)*, (Rieu ed., Jean-Louis Mattei terc.), Istanbul 2015.

Wibling, K., "Okiratok a svédorszagi levéltarakbol", *Történelmi Tar*, Budapeşte 1892, s. 593-634.

c. Anlatı kaynaklar

Evliya Çelebi, *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi, VI. Kitap, Topkapı Sarayı Kütüphanesi Bağdat 304 Numaralı Yazmanın Transkripsiyonu*, (R. Dankoff, S. Kahraman ve Y. Dağlı ed.) İstanbul, 2006.

Karaçelebizade Abdülaziz Efendi, *Ravzatü'l-Ebrâr Zeyli (Tahlil ve Metin)*, ed. Nevzat Kaya, Ankara 2003.

Köping, Nils Matson, *Beskrifning om En Resa, genom Asia, Africa och Många andra Hedna Länder*, Stockholm 1743.

Pufendorf, Samuel, *De Rebus a Carolo Gustavo Sveciæ Rege gestis commentariarum Libri Septem, Bölüm III*, Nürnberg 1696.

B. Telif eserler

Abrahamowicz, Zygmunt, "Four Turkish Letters to the King and Chancellor of Poland at the Svenska Riksarkivet in Stockholm," *Acta Orientalia* (Budapeşte), 13, 1961, s. 63-70.

Beydilli, Kemal, *Die polnischen Königswahlen und Interregnen von 1572 und 1576 im Lichte osmanischer Archivalien*, Münih 1976.

Björkman, Walther, "Die schwedisch-türkischen Beziehungen bis 1800," *Festschrift Georg Jacob zum siebzigsten Geburtstag*, Leipzig 1932, s. 9-23.

Ettlinger, Kaj M., "Aslan Aga- türkisk ambassadör till Sverige eller svenskt sändebud med diplomatiska uppdrag till Turkiet?," *Personhistorisk tidskrift*, 1998, Yıl 94 (1), s. 3-19.

Floria, B., "Османская Империя, Крым и страны Восточной Европы 20-х—начале 30-х гг. XVII в." *Османская Империя Страны Центральной, Восточной и Юго-Восточной Европы в XVII в. - Част I*, (G.G. Litavrin, L.E. Semenova ve S.F. Oreshkova ed.), Moskova 1998.

Frost, Robert, *After the Deluge: Poland-Lithuania and the Second Northern War 1655-1660*, Cambridge 2003.

Fryxell, Anders, *Handlingar rörande Sverges historia ur utrikes arkivet samlade*, Cilt 1-2, Stockholm 1836.

Goetze, Dorothee, "Ein Abenteurer des Dreißigjährigen Krieges – Christian Dietrich von Czernichow und seine Diversionspläne gegen die Insel Ösel 1645 und 1648", *Forschungen zur baltischen Geschichte*, 7, 2020, s. 35-60.

Jarring, Gunnar, "İsveç'te Türkoloji Araştırmaları," *Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi: Türkoloji Özel Sayısı*, 11 (2), 2004, s. 115-122.

Kármán, Gábor, "György Rákóczi II's attempt to establish a local power base among the tributaries of the ottoman empire 1653–1657," *Power and Influence in Southeastern Europe, 16th–19th Centuries*, (Maria Baramova vd. ed.). Berlin 2013, s. 229–243.

_____, "Gábor Bethlen's Diplomats at the Protestant Courts of Europe," in *Hungarian Historical Review*, 2 (no. 4), 2013, s. 790-823.

Kolçak, Özgür, "A Transylvanian Ruler in the Talons of the 'Hawks': György Rakoczi II and Köprülü Mehmed Pasha," *International Balkan Annual Conference (IBAC) Book Series (4)*, İstanbul 2016, s. 341-359.

Kotljarchuk, Andrej, *In the Shadows of Poland and Russia: The Grand Duchy of Lihuania and Sweden in the European Crisis of the mid-17th Century*, Södertörn 2006.

Kurat, Akdes Nimet, *Rusya Tarihi: Başlangıçtan 1917'ye Kadar*, Ankara 1987.

Lewenhaupt, Adam, "Maria Aurora von Spiegel," *Personhistorisk tidskrift*, 1898-1899, Yıl 1 (4), s. 219-222.

Runeby, Nils, "Bengt Skytte, Comenius och abdikationskrisen 1651," *Scandia*, 29, 1963, s. 360–382.

Shusharin, V. P., "Трансильвания в Соперничестве Османской Империи и Габсбургов (1648-50-е гг.)," *Османская Империя Страны Центральной, Восточной и Юго- Восточной Европы в XVII в. - Част I*, (G.G. Litavrin, L.E. Semenova and S.F. Oreshkova ed.), Moskova 1998, s. 225-234.

Westerberg, Sten, "Claes Rålamb: Devlet Adamı, bilgin ve elçi," *Alay- ı Hümayun: İsveç Elçisi Rålamb'ın İstanbul Ziyareti ve Resimleri, 1657-1658*, (Karin Ådahl ed.), İstanbul 2006, s. 26-57.

Westrin, Theodor, "Philip Sadlers beskickning till Siebenbürgen 1626," *Historisk Tidskrift*, Onuncu Yıl, Stockholm 1890, s. 169-175.

Wilson, Peter H., *Europe's Tragedy, A History of the Thirty Years War*, Cambridge, Massachusetts 2011.

Zetterstéen, Karl V., "Karl Järnhuvud i Turkiet av Ahmed Refik. Översättning från turkiskan," *Le Monde Oriental*, c. XVI, 1922.

Wiesner-Hanks, Merry E., *Erken Modern Dönemde Avrupa 1450-1789*, (Hamit Çalışkan terc.), İstanbul 2012.

Ådahl, Karin, "Claes Brorson Rålamb'ın Bâbîâlî'deki elçiliği (1657-1658)," *Alay-ı Hümayun: İsveç Elçisi Rålamb'ın İstanbul Ziyareti ve Resimleri, 1657-1658*, (Karin Ådahl ed.), İstanbul 2006, s. 9-25.

C. Referans

Nagy, Jakab Harsanyi, *Colloquia Familiaria Turcico Latina seu Status Turcicus Loquens*, Köln 1672.

Svenskt Biografiskt Lexikon, <https://sok.riksarkivet.se/Sbl/Search.aspx>

"Sten Svantesson Bielke"; "Oxenstierna, släkt"; "Truls Kåhre"; "Nils Matson Kiöping."